

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่องกระบวนการแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้โดยการบูรณาการการเรียนการสอนกับการพัฒนา ทัศนศึกษา ตำบลสร้อยทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการแก้ไขปัญหาคความยากจนและการกระจายรายได้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ย่อย (1) เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชนของประชาชนในภาคการเกษตร และสภาพปัญหาคความยากจน (2) เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชน และ (3) เพื่อติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชนในภาคการเกษตร ดังนี้ผู้วิจัยจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 3 ส่วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพบริบทชุมชนและสภาพปัญหาคความยากจนของชุมชนตำบลสร้อยทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชน

ส่วนที่ 3 การติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ไขปัญหาคความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชนในภาคการเกษตร ของชุมชนตำบลสร้อยทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพบริบทชุมชนและสภาพปัญหาคความยากจนของชุมชนตำบลสร้อยทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

1. มิติทางประวัติศาสตร์

ชุมชนตำบลสร้อยทองเป็นชุมชนเก่าแก่ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบลหนองหม้อ อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณ 200 กว่าปีแล้ว คนกลุ่มแรกที่มาตั้งหลักปักฐานอยู่อพยพมาจากบ้านห้วยใหญ่ ตำบลอินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี และมาจากภาคอีสาน สาเหตุที่คนกลุ่มนี้

อพยพมานั้นก็เพราะว่าต้องการมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง นอกจากนี้ตำบลสร้อยทองมีพื้นที่เป็นที่ลุ่ม มีลักษณะเป็นท้องกระทะ มีป่าไผ่มาก ทุ่งหญ้าแฝกขึ้นปกคลุม และมีหนองน้ำตามธรรมชาติ เหมาะแก่การเพาะปลูกการเกษตร โดยในระยะแรกจะปลูกเป็นกระท่อมกันเอาไว้เป็นที่อยู่อาศัยยังไม่มีการสร้างบ้านที่ถาวร เมื่อมีการตัดต้นไม้กันเพื่อทำการจับจองที่ดิน จึงได้มีการนำเอาต้นไม้ที่ตัดทิ้งไวนำไปสร้างบ้านเรือนของตนเอง

2. สภาพภูมิศาสตร์

ตำบลสร้อยทองมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลและอำเภอ ของจังหวัดต่างๆดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลหนองหม้อ อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลทองเอน อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลพรหมนิมิตและตำบลจันเสน อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลเขาแก้ว อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท

ตำบลสร้อยทอง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 55.60 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 บ้านทุ่งทะเลทราย, หมู่ 2 บ้านโคกกร่าง, หมู่ 3 บ้านหนองแถม, หมู่ 4 บ้านหนองสร้อยทอง, หมู่ 5 บ้านหนองแก้ว, หมู่ 6 บ้านดงมหาชัย, หมู่ 7 บ้านสวนกล้วย, หมู่ 8 บ้านชัยมงคล, หมู่ 9 บ้านริมชลพัฒนา และหมู่ 10 บ้านทุ่งพัฒนา

ตำบลตากลีมี่ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมขังในฤดูฝน เหมาะแก่การทำนา มีคลองส่งน้ำเป็นระบบชลประทานใช้ในการเกษตร

ลักษณะภูมิอากาศในเขตชุมชนตำบลสร้อยทองแห่งนี้ มีสภาพภูมิอากาศที่คล้ายคลึงกับท้องที่อื่น ๆ ซึ่งจะมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ซึ่งแบ่งออกเป็น สภาพภูมิอากาศของตำบลสร้อยทองในรอบปีดังนี้

ฤดูร้อน เริ่มประมาณต้นเดือนมีนาคม - ต้นเดือนมิถุนายน

ฤดูฝน เริ่มประมาณปลายเดือนมิถุนายน - ปลายเดือนตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มประมาณปลายเดือนพฤศจิกายน - เดือนกุมภาพันธ์

3. สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชาชนตำบลสร้อยทองประกอบอาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ทำสวน และการทำไร่ โดยจะมีการเลี้ยงสัตว์บ้างเล็กน้อย เช่น การเลี้ยงหมู เป็ด และไก่ เป็นต้น ส่วนอาชีพอื่นๆ เช่น อาชีพรับจ้างและค้าขาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พื้นที่ทำนา คิดเป็นร้อยละ 90

พื้นที่ทำไร่ ทำสวน คิดเป็นร้อยละ 9

พื้นที่ประกอบอาชีพอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 1

จากข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินข้างต้นพบว่า สัดส่วนของการทำนาคิดเป็นร้อยละ 90 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงของอาชีพด้านเกษตรกรรม ทั้งนี้เนื่องจากมีแหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูก เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีในการกำจัดวัชพืชและแมลง เครื่องจักรกลท่อนแรงต่างๆ ฯลฯ เข้ามาช่วยอำนวยความสะดวก ทำให้เกษตรกรประหยัดเวลาในการทำงาน ได้ผลผลิตเร็ว และช่วยเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น

อาชีพลำดับรองลงมา เป็นการทำไร่ ทำสวน การปลูกผักสวนครัว พันธุ์พืชส่วนใหญ่ที่เกษตรกรใช้เพาะปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจที่ให้ผลผลิตตลอดทั้งปี ได้แก่ มะเขือ มะระ ชะอม ถั่วฝักยาว พริก แตงกวา เป็นต้น ในการเพาะปลูกเกษตรกรมักนิยมใช้สารเคมีเพื่อบำรุงพืชพันธุ์เหล่านั้นในปริมาณที่เข้มข้นเช่นเดียวกับการปลูกข้าว

สำหรับอาชีพเสริม ได้แก่ การรับจ้าง จักสาน และอื่นๆ ถือได้ว่าเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านตำบลสร้อยทอง เมื่อรวมรายได้จากภาคเกษตรกรรมแล้วทำให้ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในเกณฑ์ขั้นต่ำที่ 9,000 – 10,000 บาทต่อเดือน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละครอบครัว

ส่วนหนี้สินของประชากรตำบลสร้อยทอง ส่วนใหญ่เกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากเกษตรกรสมัยใหม่ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกร วิธีการผลิต การใช้เทคโนโลยีแบบดั้งเดิมไปแล้ว ทำให้การทำเกษตรกรรมในปัจจุบันมีต้นทุนในการผลิตสูง ไม่ว่าจะเป็นค่าเช่าที่ดิน ค่าแรงงาน ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าสารเคมีเกษตร ค่าขนส่ง ฯลฯ ซึ่งเป็นต้นทุนที่เกษตรกรหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อผลผลิตออกสู่ตลาดโดยการขายผ่านพ่อค้าคนกลางหรือขายโดยตรงที่ตลาด แต่ภายหลังจากที่เกษตรกรได้หักค่าใช้จ่ายแล้วรายได้กลับไม่สัมพันธ์กับต้นทุนที่แท้จริง หนี้หนึ่งก็คือ การลงทุนสูงกำไรที่ได้ต่ำ ส่งผลให้เกษตรกรอยู่ในภาวะขาดทุนและไม่มีทุนไปดำเนินการต่อ ภาวการณ์ดังกล่าวจึงนำไปสู่การพึ่งพาภายนอกของเกษตรกร โดยเฉพาะการกู้ยืมเงินมาลงทุนทั้งในระบบและนอกระบบ จากการศึกษาพบว่า ประชากรตำบลสร้อยทองมีแหล่งทุนที่ให้บริการด้านการเกษตร 3 แหล่งด้วยกัน

คือ สหกรณ์การเกษตรอำเภอตากลี ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอำเภอตากลี และ นายทุนนอกระบบ วงเงินในการกู้ยืมของเกษตรกรขั้นต่ำคือ 10,000 - 100,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดการลงทุนของเกษตรกร อย่างไรก็ตามก็เกษตรกรตำบลสร้อยทองยังไม่สามารถหลุดพ้นจากวัฏจักรการกู้ยืมเงินไปได้ เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ขาดทุนตลอดมา เช่น ภาวะราคาที่ดินผวนซึ่งเกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้ในขณะที่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเรื่อยๆ หรือแม้แต่การระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช และปัญหาที่สำคัญคือ เกษตรกรส่วนมากกู้ยืมเงินเพื่อการลงทุนก่อนล่วงหน้า เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วจึงนำไปชำระคืน ซึ่งในบางครั้งรายได้ไม่เพียงพอในการชำระคืนและเมื่อต้องลงทุนในครั้งต่อไปจำเป็นต้องกู้ยืมเพิ่มอีกครั้งในขณะที่หนี้สินเดิมยังคงอยู่ จึงเป็นปัญหาของหนี้สินที่สะสมทำให้เกษตรกรไม่สามารถหลุดพ้นภาระหนี้สินดังกล่าวได้

4. สภาพการปกครอง

ตำบลสร้อยทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ แบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	ชื่อผู้ใหญ่บ้าน	หมายเหตุ
1	บ้านทุ่งทะเลทราย	นายสำเนา สิงห์พรม	
2	บ้านโคกกร่าง	นายวิมล นาคะ	กำนัน
3	บ้านหนองแฉม	นายสนม รัชฎูประโยชน์	
4	บ้านหนองสร้อยทอง	นายโสภณ พรมสโล	
5	บ้านหนองแก้ว	นายบัณฑิต นาคภู	
6	บ้านดงมหาชัย	นายเช่า แก่นแก้ว	
7	บ้านสวนกล้วย	นายเชิด เตื่อนม่วง	
8	บ้านชัยมงคล	นายสมนึก ปาลวัฒน์	
9	บ้านริมชลพัฒนา	นายสายหยุด เผือกหอม	
10	บ้านทุ่งพัฒนา	นายสังเวียน เหลืองอร่าม	

5. สภาพโครงสร้างพื้นฐาน/สาธารณูปโภค

การคมนาคม

การคมนาคมติดต่อภายในตำบลเดิมที่เป็นทางเกวียน ได้เปลี่ยนแปลงเป็นถนนลูกรังเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2512 และต่อมาได้มีการลาดยางเมื่อปี พ.ศ. 2540 ส่วนใหญ่ถนนภายในตำบลจะเป็นถนนคอนกรีตและถนนลาดยาง เป็นส่วนน้อยที่ยังเป็นดินลูกรัง สภาพถนนในปัจจุบันยังต้องการการปรับปรุงบ้าง การเดินทางจะใช้รถอีแต่น์ รถจักรยานยนต์ และรถยนต์

ด้านการสื่อสาร

ในด้านการสื่อสาร ตำบลสร้อยทองมีโทรศัพท์ใช้เกือบทุกครัวเรือน และมีตู้โทรศัพท์สาธารณะ 10 แห่ง รวมทั้งหออกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน จำนวน 10 แห่ง

ด้านไฟฟ้า

ปัจจุบันตำบลสร้อยทองมีไฟฟ้าเข้าบริการเมื่อ พ.ศ. 2518 ปัจจุบันมีไฟฟ้าใช้เกือบครบทั้ง 10 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 98 ของครัวเรือนทั้งหมด ตำบลสร้อยทองมีน้ำประปาเข้าหมู่บ้านเมื่อ พ.ศ. 2542 ทำให้ปัจจุบันมีน้ำประปาใช้ภายในหมู่บ้านอย่างเพียงพอต่อความต้องการของประชากรภายในหมู่บ้าน

ด้านทรัพยากร

ดิน ลักษณะของดินในพื้นที่ตำบลสร้อยทองที่ชาวบ้านใช้ในกิจกรรมการเกษตร แบ่งได้ 2 ลักษณะคือ ดินร่วนปนทราย ซึ่งชาวบ้านจะใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด และ ดินเหนียวซึ่งมักพบบริเวณที่เป็นพื้นที่ปลูกข้าว

แหล่งน้ำ ตำบลสร้อยทองมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ประกอบด้วย คลองส่งน้ำและอ่างเก็บน้ำธรรมชาติ ดังนี้

1. ลำน้ำ, ลำคลอง จำนวน 10 สาย
- นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นได้แก่
1. บ่อบาดาล จำนวน 25 แห่ง
 2. สระน้ำที่รัฐบาลขุดให้ จำนวน 6 แห่ง
 3. ระบบประปาหมู่บ้าน จำนวน 9 แห่ง

6. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

(1) วิถีชีวิตของคนในชุมชนตำบลสร้อยทอง (ความสัมพันธ์ทางสังคม)

คนในชุมชนตำบลสร้อยทองในอดีตมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างกันมากนัก ทั้งนี้ เพราะคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชีวิตความเป็นอยู่จึงเรียบง่ายพึงพิงธรรมชาติเป็นหลัก ความแตกต่างในวิถีชีวิตความเป็นอยู่จึงไม่ชัดเจน เช่น การมีฐานะทางเศรษฐกิจอาจพิจารณาจากการถือครองที่ดิน ผลผลิตทางการเกษตรในแต่ละปี เครื่องใช้ไม้สอยในแต่ละปี เป็นต้น สำหรับความสัมพันธ์ของชุมชนตำบลสร้อยทอง คนในชุมชนตำบลสร้อยทองจะตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มๆ มีลักษณะความเป็นครอบครัวขยาย โดยบริเวณบ้านนั้นๆจะมีบ้านหลายหลังปลูกอยู่ใกล้ๆกัน ซึ่งเกิดจากการขยายของครอบครัวจากปู่ ย่า ตา ยาย จนถึงลูกหลาน จากลักษณะดังกล่าวการพึ่งพาอาศัยกันของคนสร้อยทองจึงเป็นไปอย่างแนบแน่น ไม่ว่าจะเป็นประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะอยู่กันแบบพี่น้อง และส่วนที่ไม่ใช่ญาติกันก็จะนับถือกันเหมือนญาติเพื่อพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน อย่างไรก็ตามในปัจจุบันสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนตำบลสร้อยทองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แต่ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนสร้อยทองยังคงค่อนข้างแนบแน่นอยู่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการที่คนในชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมสำคัญของชุมชนทั้งงานบุญประเพณีต่างๆ และแรงงานในภาคเกษตร เช่น การทำบุญกลางบ้าน การทำขวัญข้าว เป็นต้น

(2) การรวมกลุ่มกันของชุมชนตำบลสร้อยทอง

ชาวบ้านตำบลสร้อยทองได้ทำกิจกรรมร่วมกันหลายประการ ซึ่งสิ่งที่เป็นหลักฐานชัดเจนคือ การรวมกลุ่มกันทำกลุ่มอาชีพ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐ และเอกชน การรวมกลุ่มดังกล่าว ได้แก่ กลุ่มจักสาน กลุ่มไม้ตัด กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

(3) สถาบันศาสนา

ชาวบ้านในชุมชนตำบลสร้อยทองนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ และสถาบันศาสนามักจะเป็นสิ่งสำคัญในการยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนตำบลสร้อยทอง ดังจะเห็นได้ว่ามีวัดในชุมชนตำบลสร้อยทอง ซึ่งเป็นวัดประจำตำบล คือ วัดทุ่งทะเลทราย โดยมีเจ้าอาวาสที่ชาวบ้านนับถือคือ พระอาจารย์อำนวย อคจิตโต

นอกจากนี้ยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวตำบลสร้อยทองนับถือ คือ ศาลพรานฉิม ศาลปู่ตา

(4) สถาบันการศึกษา

โรงเรียนในเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยทอง มีจำนวน 2

แห่ง คือ โรงเรียนวัดทุ่งทะเลทราย โรงเรียนบ้านโคกกร่าง

หมู่ที่	ชื่อโรงเรียน	จำนวน บุคลากร (คน)	จำนวนนักเรียน (คน)			
			ระดับก่อน ประถม	ระดับประถม	ระดับมัธยม	รวม
1	รร.วัดทุ่งทะเลทราย	15	-	56	-	56
2	รร.บ้านโคกกร่าง	15	43	139	66	245
รวม		30	43	195	66	301

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตำบลสร้อยทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ยังคงรักษาภูมิปัญญาชาวบ้าน และมีการสืบทอดให้รุ่นลูก - หลาน ในหลายๆด้าน ซึ่งมีผู้รู้ / ผู้ชำนาญในด้านต่างๆ อาทิเช่น

ด้านการเกษตร

นายเต็ม แก้วประเสริฐ อายุ 75 ปี เชี่ยวชาญด้านการเพาะปลูกข้าว อยู่บ้านเลขที่ 94 หมู่ 6 บ้านดงมหาชัย ตำบลสร้อยทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

นายทองเลื่อน วัฒนาร อายุ 58 ปี เชี่ยวชาญด้านการเพาะปลูกข้าว อยู่บ้านเลขที่ 47 หมู่ 6 บ้านดงมหาชัย ตำบลสร้อยทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

นายทองหนัก สิงหะครุฑ อายุ 58 ปี เชี่ยวชาญด้านการเพาะพันธุ์สัตว์ อยู่บ้านเลขที่ 71 หมู่ 6 บ้านดงมหาชัย ตำบลสร้อยทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

ด้านการแพทย์แผนไทย

นายทองหนัก สิงหะครุฑ อายุ 58 ปี เชี่ยวชาญด้านหมอสุมไพโร อยู่บ้านเลขที่ 71 หมู่ 6 บ้านดงมหาชัย ตำบลสร้อยทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

8. ปัญหาและอุปสรรค

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านตำบลสร้อยทอง พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคทางการเกษตรคือ

1. ต้นทุนในการผลิตข้าวสูง
2. ราคาผลผลิตทางการเกษตรต่ำ

3. ขาดแคลนแรงงาน
4. ขาดเงินทุนในการทำนา ต้องกู้เงินนอกระบบใช้
5. ขาดแคลนที่ดินทำกิน ต้องเช่าที่ดินในการทำนา

2. สภาพปัญหาความยากจนของชุมชนในตำบลสร้อยทอง อำเภอตากลี จังหวัด นครสวรรค์

2.1 ด้านที่อยู่อาศัย

ผลจากการศึกษาข้อมูลกับกลุ่มคนจน พบว่า คนจนส่วนใหญ่มีบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในสภาพทรุดโทรม เป็นบ้านแบบใต้ถุนโล่ง บางครอบครัวมีลักษณะคล้ายกับเป็นการปลูกเพื่ออาศัยแบบชั่วคราว เป็นกระท่อมบ้าง ก่อด้วยอิฐบล็อกชั้นเดียวโดยไม่ได้ฉาบปูนซ้ำ มีลักษณะค่อนข้างทำไปทีละน้อยตามทุนที่มีอยู่ สภาพภายในบ้านส่วนใหญ่มักจะแบ่งเนื้อที่เพื่อใช้สอยออกเป็น 2 ส่วน โดยมิได้กั้นห้องอย่างถาวร แต่เป็นการเอาตู้เสื้อผ้ามากั้นแบ่งส่วน คือ ส่วนที่เป็นห้องนอน และส่วนที่เป็นห้องเอนกประสงค์ กล่าวคือ ส่วนที่เป็นห้องเอนกประสงค์ใช้เป็นที่พักผ่อน รับประทานอาหาร เป็นห้องครัว เป็นต้น สำหรับห้องน้ำและห้องสุขามักจะแยกออกจากตัวบ้าน ในส่วนกรรมสิทธิ์ที่ดินพบว่า มีหลายครอบครัวที่อาศัยอยู่ในที่แปลงเดียวกับพ่อแม่ บางครอบครัวแยกออกมาจากบ้านพ่อแม่ โดยได้รับการแบ่งที่ดินให้ บางครอบครัวก็อาศัยปลูกบ้านบนที่ดินของเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกันอยู่

2.2 ด้านสาธารณูปโภคและเครื่องอำนวยความสะดวก

ในชุมชนตำบลสร้อยทองแทบทุกหลังคาเรือนจะมีไฟฟ้า น้ำประปาใช้ มีจำนวนน้อยมากที่พบว่า ไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า แม้ว่าสภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัยจะไม่ดีนักแต่แทบทุกหลังคาเรือนจะมีเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น มอเตอร์ไซด์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวของเครื่องใช้ต่างๆ มักจะมาจากระบบการซื้อขายแบบเงินผ่อน โดยมีการผ่อนชำระเป็นรายเดือน ประมาณ 500 – 1,000 บาทต่อเดือน ซึ่งเหตุผลในการตัดสินใจซื้อสินค้าเงินผ่อนก็คือ ความต้องการมีสิ่งของเครื่องใช้เหมือนเพื่อนบ้าน ประกอบกับกระแสบริโภคนิยมโดยเฉพาะในกลุ่มคนจนที่ว่า “เห็นเขามีเราก็อยากมีบ้าง”

2.3 อาชีพและรายได้

คนในชุมชนตำบลสร้อยทองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ทั้งนี้เพราะสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม และมีการทำไร่เป็นบางพื้นที่ที่เป็นที่ดอน จากการสัมภาษณ์พบว่า มีที่ดินทำกินประมาณครอบครัวละไม่เกิน 10 ไร่ สำหรับต้นทุนในการผลิตจะประกอบด้วย ค่าเช่าที่ดิน (ในกรณีที่เช่าที่ดินคนอื่นทำ) ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง ค่ายาคลุมหญ้า ค่าพันธุ์พืช ค่าแรงงานไถ เก็บ

เกี่ยว ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น หากจำแนกรายละเอียดในการผลิตครั้งหนึ่งๆต่อพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ แบ่งออกได้ดังนี้

1. ค่าไถ 2 ครั้ง ประมาณครั้งละ 400 บาทต่อไร่	รวม 8,000 บาท
2. ค่าปุ๋ย 20 ลูกๆละ 550 บาท	รวม 11,000 บาท
3. ค่าเมล็ดพันธุ์	รวม 3,600 บาท
4. ค่ายาฆ่าหญ้า	รวม 1,000 บาท
5. ค่าจ้างแรงงาน	รวม 1,000 บาท
6. ค่ารถเกี่ยว 400 บาทต่อไร่	รวม 4,000 บาท
7. ค่าขนส่ง	รวม 3,000 บาท
	รวม 31,600 บาท

ผลผลิตที่ได้ 10 ไร่ ได้ 8 เกวียน ๆละ 5,300 บาท เป็นเงิน 42,400 บาท

หักรายจ่าย / การลงทุนแล้วเหลือ **10,800 บาทต่อปี**

ในส่วนของกลุ่มคนจนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่เป็นการรับจ้างแรงงานในภาคเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ มีรายได้ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับฤดูกาลและดินฟ้าอากาศ กล่าวคือ ถ้าปีไหนฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลก็จะมีกรจ้างแรงงานสูง ทั้งนี้เพราะมีการทำเกษตรกันมาก โดยเฉลี่ยจะได้ค่าแรงวันละ 100 บาทต่อวัน เดือนหนึ่งๆจะมีการรับจ้างเฉลี่ยประมาณ 15 วัน บางเดือนไม่มีเลย อาชีพรับจ้างจึงมีรายได้ไม่แน่นอน เฉลี่ยใน 1 ปี มีการจ้างแรงงานเพียง 7 เดือนๆละ 15 วันๆละ 100 บาท รวมเป็นรายได้จากการจ้างแรงงานเป็นเงิน 7X15X100 บาทต่อปี เมื่อรวมรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนยากจนจากการประกอบอาชีพหลักและอาชีพรองแล้ว พบว่า มีรายได้ประมาณ 10,800 บาทต่อปี ซึ่งนับว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับเกณฑ์เส้นความยากจนที่ใช้วัดความยากจนอยู่ที่ประมาณ 20,000 บาท ซึ่งครอบครัวคนจนรายได้ประมาณนี้นับว่าอยู่ได้อย่างค่อนข้างลำบาก บางครอบครัวจะมีสมาชิกที่ออกไปทำงานตามเมืองใหญ่โดยเฉพาะในกรุงเทพฯจะส่งมาช่วยครอบครัวด้วยแต่ก็ไม่มากพอที่จะทำให้ครอบครัวดีขึ้น และส่วนใหญ่ก็ส่งเงินมาให้ครอบครัวไม่สม่ำเสมอ เดือนละประมาณ 500 – 1,000 บาท ทั้งนี้เพราะว่างานที่ไปทำในกรุงเทพฯก็เป็นแรงงานประเภทไร้ฝีมือ ทำให้รายได้ไม่สูงพอที่จะจุนเจือช่วยเหลือครอบครัวได้มากมายนัก

2.4 รายจ่ายและหนี้สินของครอบครัวคนจน

การใช้จ่ายในครอบครัวของคนจน พบว่า มีรายจ่ายแบ่งออกเป็นหมวดๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. รายจ่ายค่าอาหารประจำวัน ประมาณ 50 - 100 บาทต่อวัน

2. รายจ่ายค่าสาธารณูปโภค
 - ค่าน้ำประปา ประมาณ 30 บาทต่อเดือน
 - ค่าไฟฟ้า ประมาณ 150 บาทต่อเดือน
3. ค่าการศึกษาของบุตร (ค่าอุปกรณ์, ค่าอาหารกลางวัน)
4. ค่าน้ำมันรถมอเตอร์ไซด์
5. ค่าชำระหนี้เงินกู้
6. อื่นๆ

จากการประมาณการค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน พบว่า เฉลี่ยครอบครัวละ 3,000 – 5,000 บาทต่อเดือน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดครอบครัวด้วย สำหรับรายจ่ายที่ใช้ในการลงทุนของคนในชุมชนตำบลสร้อยทองในการผลิตขึ้นอยู่กับกิจกรรมทางการผลิต หากประมาณการโดยเฉลี่ยจะพบว่า ประมาณ 20,000 – 40,000 บาทต่อปี ซึ่งรายจ่ายจากการประมาณการในครั้งนี้เป็นการลงทุนต่อไร่ ประมาณ 10 - 15 ไร่

สภาพการเป็นหนี้สินของกลุ่มคนจนในชุมชนตำบลสร้อยทอง โดยทั่วไป พบว่ามีสาเหตุหลายประการ เช่น รายได้ไม่แน่นอน และไม่เพียงพอกับรายจ่าย ทั้งนี้เนื่องมาจากส่วนใหญ่เป็นรายได้ที่มาจากภาคเกษตรกรรม ฉะนั้นหากมีใดสภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวน แห้งแล้งจะมีผลกระทบต่อรายได้ของคนจนกลุ่มนี้ ทำให้ได้ผลผลิตไม่เป็นไปตามเป้าหมายและยังส่งผลกระทบต่อปริมาณการจ้างแรงงานในภาคเกษตรที่ลดลงด้วย สภาพการเป็นหนี้ของกลุ่มคนจนในชุมชนตำบลสร้อยทองมักกู้ยืมเงินจากนายทุน นายจ้าง โดยทั่วไปมักเป็นการกู้เงินเพื่อใช้จ่ายในครอบครัว บางครอบครัวกู้เงินมาใช้ผิดวัตถุประสงค์ เช่น กู้เพื่อซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย เช่น รถจักรยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ สำหรับการแก้ปัญหาหนี้สินของตัวชาวบ้านพบว่า มีลักษณะของการกู้เงินมาใช้หมุนเวียน โดยนำมาใช้หนี้เจ้าหนี้รายต่างๆแล้วทำการกู้ใหม่ จนกลายเป็นวัฏจักรของหนี้ในกลุ่มคนจน

2.5 ขนาดของครอบครัว

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน พบว่า ครอบครัวคนจนของชุมชนตำบลสร้อยทองแบ่งออกเป็น 2 ขนาด คือ ครอบครัวขนาดเล็กมีจำนวนสมาชิกประมาณ 4-6 คน และครอบครัวขนาดใหญ่มีจำนวนสมาชิกประมาณ 7-10 คน หัวหน้าครอบครัวมักมีอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป แต่ถ้าครอบครัวขนาดเล็กหัวหน้าครอบครัวจะมีอายุประมาณ 35 ปีขึ้นไป นอกจากนี้ยังพบว่า ครอบครัวขนาดใหญ่มักจะมีสมาชิกในครอบครัวที่มีวัยพึ่งพิงเป็นส่วนมาก นั่นคือ มีทั้งคนแก่และเด็ก ส่วนใหญ่คนวัยแรงงานจะเป็นหัวหน้าครอบครัว

2.6 การศึกษา

การศึกษาของชุมชนตำบลสร้อยทอง พบว่า ครอบครัวคนจนส่วนใหญ่จะมีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นบางครอบครัวที่ได้พยายามส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาและการศึกษาสายอาชีพมากขึ้น ส่วนใหญ่พบในครอบครัวที่มีขนาดเล็ก สำหรับครอบครัวขนาดใหญ่การศึกษาของหัวหน้าครอบครัวส่วนมากจะอยู่ในระดับประถมศึกษา และยังมีสมาชิกในครอบครัวที่อายุน้อยอยู่ในระหว่างกำลังศึกษาของโรงเรียนในชุมชน

2.7 การได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐ

จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจน ทั้งนี้เพราะการละเลยภาคเกษตรกรรมของรัฐ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศโดยไปมุ่งส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกษตรกรต้องเผชิญกับปัญหาต้นทุนในการผลิตสูง ในขณะที่ราคาผลผลิตตกต่ำลงและค่าใช้จ่ายจำเป็นทั้งในเรื่องการดำเนินชีวิตและวิถีการผลิตสูงขึ้น ความยากจนจึงเป็นเป้าหมายของนโยบายการพัฒนาที่มีรัฐเป็นผู้วางแผนพัฒนาและนำนโยบายการพัฒนาไปปฏิบัติ

โครงการต่างๆของภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือคนจนมีอยู่อย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นโครงการเงินกู้ ธกส. โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการฝึกอบรมต่างๆ รวมทั้งโครงการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละโครงการจะพบว่า กลุ่มคนจนที่ขาดแคลนจริงๆมักไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐเท่าที่ควร ซึ่งมักเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น กลุ่มคนจนมักถูกจำกัดการกู้ยืมโดยขาดหลักทรัพย์ หรือคนในการค้ำประกันเงินกู้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ไม่สามารถกู้ยืมเงินได้ บางโครงการที่ดองมีการรวมกลุ่มฝึกอาชีพหารายได้ กลุ่มคนจนมักไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวด้วย ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการถูกกีดกันจากกลุ่ม มีการจำกัดสิทธิต่างๆ ใช้ระบบพรรคพวก ขาดเงินไปร่วมลงทุน จึงทำให้ไม่มีโอกาสเข้าร่วมกลุ่ม

สำหรับการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นการรวมกลุ่มอาชีพที่มุ่งหารายได้เสริม เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่มทำไม้ตัด กลุ่มทอผ้า กลุ่มผลิตดอกไม้จันทน์ เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้คนจนมักไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมมากนัก แต่มีกลุ่มสงเคราะห์อีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ที่มีกฎกติกาที่ชัดเจนไม่มีการกีดกันคนให้เข้ากลุ่ม ดังนั้น กลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่คนจนเข้าไปมีกิจกรรมได้มากที่สุด

นโยบายของรัฐอีกเรื่องหนึ่งที่คนจนมีโอกาสเข้าถึงมากคือ การลงทะเบียนคนจน ซึ่งกลุ่มคนจนในชุมชนตำบลสร้อยทองได้ไปลงทะเบียนไว้ แต่หลายคนยังไม่เชื่อว่ามาตรการการช่วยเหลือของภาครัฐจะเป็นผลสำเร็จจริงๆ

จากการสัมภาษณ์คนจนในชุมชนตำบลศรี้อยทอง พบว่าส่วนใหญ่มีลักษณะของการรอคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐ ในเรื่องของปัจจัยการผลิตเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะคนจนเหล่านี้ค่อนข้างขาดแคลนปัจจัยในการผลิตที่เป็นพื้นฐาน เช่น ต้องการให้รัฐเอาปุ๋ยเอายามาให้ หาทำกินให้ หาแหล่งน้ำมาให้

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชน

การวิจัยเรื่อง กระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้โดยบูรณาการเรียนการสอนกับการพัฒนาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ในปีการศึกษา 2 / 2549 ในลักษณะของการเรียนแบบใฝ่รู้ หรือ Active Learning โดยให้นักศึกษาโปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริงในพื้นที่ภาคสนาม อันเป็นการฝึกทักษะและพัฒนาความสามารถของผู้เรียน ซึ่งจะทำให้นักศึกษาได้เกิดการเรียนรู้และมีความเข้าใจต่อการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

1. รหัส 2532104 วิชาชุมชนศึกษา 3(2-2)

ลักษณะของรายวิชาชุมชนศึกษา จะเป็นการศึกษาเรียนรู้ข้อมูลต่างๆของชุมชน ทั้งในด้านการดำรงชีวิตประจำวันของคนในชุมชน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ค่านิยม ทักษะคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ ให้ลึกซึ้งพอที่จะมองเห็นปัญหาหรือความต้องการของชุมชนนั้นได้ ทั้งนี้โดยใช้วิธีการศึกษาชุมชนในรูปแบบต่างๆผสมผสานกัน เช่น RRA, RSA เป็นต้น โดยได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

1. ผู้สอนให้ความรู้และทำความเข้าใจแก่ผู้เรียนถึงแนวคิดของการศึกษาชุมชน
2. ผู้สอนให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษาชุมชนและวิธีการศึกษาชุมชนรูปแบบต่างๆ
3. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติการสร้างเครื่องมือในการศึกษาชุมชน เช่น แบบสังเกต แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม เป็นต้น
4. ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันปรับปรุงเครื่องมือ

5. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มออกเป็น 10 กลุ่ม แล้วนำเครื่องมือที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ในพื้นที่จริง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาชุมชนพื้นที่ตำบลสร้อยทอง ทั้ง 10 หมู่บ้าน

6. ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอผลของการศึกษาชุมชนแต่ละหมู่บ้าน เพื่อเป็นการคืนข้อมูลให้ชุมชน โดยผ่านกระบวนการเวทีประชาคมหมู่บ้านในหมู่บ้านที่รับผิดชอบ

7. นำผลสรุปจากการศึกษาชุมชน มาเขียนเป็นรายงานในภาพรวมของตำบล

2. รหัส 2534301 วิชาการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและแนวทางการพัฒนา 3(2-2)

ลักษณะของรายวิชาการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน จะเป็นการค้นคว้าหาความต้องการหรือปัญหาของชุมชนที่ได้จากการศึกษาชุมชนที่ถูกรื้อมาแล้ว แล้วนำข้อมูลนั้นมาจัดลำดับความสำคัญของปัญหา โดยพยายามค้นหาสาเหตุที่แท้จริง และใช้แนวทางแก้ปัญหาที่เหมาะสม ซึ่งได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

1. ผู้สอนให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการสรุปปัญหาจากข้อมูลชุมชนที่รวบรวมได้
2. ผู้สอนให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน เช่น AIC , SWOT , FSC, การวิเคราะห์ตามแนวทางพุทธศาสนา (อริยสัจสี่) เป็นต้น
3. แบ่งกลุ่มนักศึกษาให้มีฝึกปฏิบัติจริง โดยสรุปปัญหาจากข้อมูลที่ได้ศึกษาชุมชนตำบลสร้อยทองทั้ง 10 หมู่บ้าน และให้ชาวบ้านตัดสินใจเองว่าเป็นปัญหาของเขาหรือไม่ แล้วนำข้อมูลนั้นมาจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
4. ชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหา
5. ผู้เรียนสรุปผลการวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาให้คนในชุมชนได้รับรู้เพื่อเป็นการแสวงหาความร่วมมือในการดำเนินการต่อไป โดยผ่านกระบวนการเวทีประชาคม

จากการศึกษาสภาพบริบทในแต่ละด้านของชุมชนตำบลสร้อยทอง ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนตำบลสร้อยทอง โดยคณะผู้วิจัยได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยทองจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยนำข้อมูลชุมชนที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วมาพัฒนาสู่โครงการ/กิจกรรมของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชนในตำบลสร้อยทอง ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ปัญหาความยากจนของคนในตำบลสร้อยทอง

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ทราบสาเหตุของความยากจน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1.1 การไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ซึ่งคนจนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพบนที่ดินทำกินของผู้อื่นโดยการ “เช่า” เพื่อทำนา แม้ว่าตำบลสร้อยทองจะสามารถทำนาได้ปีละ 3 ครั้ง แต่การทำนาครั้งที่ 3 จะได้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร ทำให้เกิดการขาดทุน นอกจากนี้ผู้เช่าไม่ยอมที่จะฟื้นฟูหรือปรับปรุงสภาพที่ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเช่านาในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เพราะคิดว่าถ้าปรับปรุงหรือพัฒนาคุณภาพดินไปแล้วสิ่งเหล่านั้นจะตกเป็นของเจ้าของที่ดิน

1.2 การศึกษาต่ำ ผลจากการสำรวจพบว่า คนจนในตำบลสร้อยทองส่วนใหญ่การระดับการศึกษาที่ค่อนข้างต่ำมาก หรือจบประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 เป็นส่วนใหญ่ เป็นสาเหตุให้ขาดการวางแผนหรือมองอนาคตล่วงหน้าเกี่ยวกับการวางแผนชีวิต ขาดการพัฒนาความรู้ในการประกอบอาชีพภาคเกษตร

1.3 ไม่มีอาชีพ / รายได้ที่แน่นอน

สาเหตุของความยากจนของชาวบ้านตำบลสร้อยทองอีกประการหนึ่งคือ การไม่มีอาชีพหรือรายได้ที่แน่นอน เนื่องจากคนบางกลุ่มไม่มีพื้นที่ในการทำเกษตร รวมถึงไม่มีเงินทุนในการลงทุน ไม่มีทักษะในการประกอบอาชีพ มักจะประกอบอาชีพรับจ้างในภาคการเกษตร และนอกภาคการเกษตร รวมถึงไม่มีการรวมกลุ่มในการพัฒนาอาชีพของตน ส่วนใหญ่การประกอบอาชีพเป็นแบบตัวใครตัวมันทำให้ไม่มีอำนาจต่อรองกับภาครัฐและเอกชน

2. การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาคความยากจน

คณะผู้วิจัย องค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยทอง และกลุ่มคนจนในตำบลสร้อยทองได้ร่วมกันระดมสมองโดยจัดเวทีชาวบ้านในกลุ่มของคนจนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย รวมทั้งคณะผู้วิจัย โดยที่กิจกรรมดังกล่าวมุ่งเน้นไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งในการดำเนินการครั้งนี้มีลักษณะของการดำเนินการจากล่างขึ้นบน (Bottom up) กล่าวคือ ใช้กระบวนการกลุ่มของคนจนรวมตัวกันเป็นกลุ่มแล้วนำเสนอแผนการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่ม โดยการจัดทำเป็นแผนแม่บทชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน การดำเนินการดังกล่าวมีฐานคิดในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการหลายแนวคิด ซึ่งแนวคิดที่สำคัญได้แก่ แนวคิดตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่องทฤษฎีใหม่หรือเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเรื่องวิสาหกิจชุมชน แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม เป็นต้น การนำเสนอแนวคิดต่างๆดังกล่าวเพื่อกระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและชี้ให้เห็นคุณค่าของตนเอง การพึ่งพาตนเอง ตลอดจนการช่วยเหลือซึ่งกัน

และกันให้เกิดกับกลุ่มคนจนเหล่านี้ ผลจากการพิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหาคความยากจน ได้สรุปเป็น
ฐานคิดเชิงบูรณาการโดยเน้นถึงหลักของ “การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และสร้างโอกาส”

3. การจัดทำแผนแม่บทชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนตำบลสร้อยทอง

แผนการดำเนินการดังกล่าวที่เรียกว่าเป็นแผนแม่บทของชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจน
นั้น กลุ่มคนจนในตำบลสร้อยทองได้ร่วมกันยกร่างและจัดทำขึ้นเพื่อเสนอต่อองค์การบริหารส่วน
ตำบลสร้อยทอง เพื่อให้ผ่านความเห็นชอบและขอรับการสนับสนุนงบประมาณบางส่วนเพื่อนำมาใช้
ในการดำเนินการ ดังนั้นแผนแม่บทชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนตำบลสร้อยทอง
ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การลดรายจ่าย เป็นการลดรายจ่ายทั้งส่วนตัวและครอบครัวที่เป็นสิ่งฟุ่มเฟือย
หรือจำเป็นน้อยที่สุดออกไป เช่น ค่าเหล้า ค่าบุหรี ค่าหวย เป็นต้น สำหรับเครื่องอุปโภคบริโภค
บางอย่างที่สามารถผลิตขึ้นเองได้จากวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นและมีราคาถูกกว่าซื้อให้ผลิตขึ้นใช้เอง
เช่น ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน แชมพูสระผม เป็นต้น โดยมีแนวทางดังนี้

- 1.1 การลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย
- 1.2 การลดรายจ่ายที่จำเป็น
- 1.3 การผลิตหรือหาสินค้าอื่นที่มีราคาถูกกว่าทดแทน

2. ยุทธศาสตร์การเพิ่มรายได้ เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว โดยหาวิถีทางใน
การผลิตสินค้าหรือบริการเพิ่มเติมจากอาชีพเดิมหรืออาชีพใหม่ที่คิด โดยมีแนวทางดังนี้

- 2.1 การประกอบอาชีพเสริม
- 2.2 การประกอบอาชีพใหม่

3. ยุทธศาสตร์การสร้างโอกาส เป็นการพยายามทำให้กลุ่มคนจนในพื้นที่ได้มีโอกาสเข้าถึง
ทรัพยากรและโอกาสได้รับการพัฒนาจากภาครัฐต่างๆ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมากลุ่มคนจนเหล่านี้ขาดการ
รวมกลุ่มกันและถูกกีดกันออกจากโครงการพัฒนาต่างๆ โดยมีแนวทางดังนี้

3.1 การสร้างแรงจูงใจให้กับกลุ่มคนจนในการรวมกลุ่มกันทำงาน ในลักษณะของ
การเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) เพื่อให้กลุ่มคนจนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง

3.2 การเปิดโอกาสให้กลุ่มคนจนได้เข้าถึงโครงการหรือร่วมกิจกรรมต่างๆตาม
ยุทธศาสตร์การลดรายจ่าย และยุทธศาสตร์การเพิ่มรายได้

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคม มีแนวทางดังนี้

- 4.1 เสริมสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน

4.2 พัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้แก่ชุมชน

4.3 ป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพเสพติดในชุมชน

4. การดำเนินการตามแผนแม่บทชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาคาความยากจนของตำบลสร้อยทอง

คณะผู้วิจัย ประชาชนกลุ่มเป้าหมายและองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยทอง ได้ร่วมกันระดมสมองโดยจัดเวทีชาวบ้านในกลุ่มของคนจนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งพิจารณาจากทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก ทำให้ได้กรอบคิดในการแก้ไขปัญหาคาความยากจนโดยมุ่งไปที่วิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้เวทีประชาคมยังได้มองหากิจกรรมโดยดูจากทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและจากคำแนะนำขององค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ทำให้เกิดกลุ่มอาชีพที่สำคัญ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเพาะเห็ดฟาง และกลุ่มไม้ตัด สำหรับกระบวนการในการดำเนินงานนั้น ทั้ง 2 กลุ่มได้ร่วมกันวางแผนมีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกันดังนี้

กลุ่มเกษตรกรไม้ตัด

ขั้นกำหนดปัญหา จากบริบทของชุมชนตำบลสร้อยทองพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนาเป็นหลัก โดยอาศัยระบบชลประทานที่เข้าถึงเกือบทุกหมู่บ้าน จึงเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านตำบลสร้อยทองมีการทำนาถึง 3 ครั้งต่อปี แต่ชาวเกษตรกรตำบลสร้อยทองก็ต้องประสบกับปัญหาการแพร่ระบาดของเพลี้ยกระโดดอย่างรุนแรงเป็นระยะเวลา 2 ปีติดต่อกัน (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548) ทำให้ไม่ได้ผลผลิตตามที่ลงทุน หรืออาจเรียกได้ว่าแทบจะไม่ได้ผลผลิตเลย มีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย เกิดปัญหาหนี้สินตามมาเพราะในการทำเกษตรแต่ละครั้งลงทุนค่อนข้างสูง ดังนั้นผู้วิจัยและกลุ่มชาวบ้านจึงได้ร่วมกันวางแผนทำไม้ตัดเพื่อนำไปจำหน่ายยังตลาดภายนอกชุมชน

ขั้นการวางแผน การวางแผนดำเนินการ คณะผู้วิจัยและชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดแผนการดำเนินการไว้ดังนี้

1. จัดตั้งกลุ่มผู้สนใจ ระดมหุ้นและกำหนดบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่ม ซึ่งระยะแรกมีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มจำนวน 15 คน ประกอบด้วย

1) นายสำเนา สิงห์พรม	ประธานกลุ่ม
2) นายชัยรัตน์ ทรัพย์ชื่น	รองประธานกลุ่ม
3) นายสมชาย อรรถอินทรี	
4) นายบุญช่วย เหมาะชาติ	
5) นายอุดม บัวศรีทอง	

ปรากฏว่าช่วงแรกของการผลิตไม้คัดขายได้และเริ่มเป็นที่ยอมรับในชุมชน ทำให้สมาชิกเริ่มมีกำลังในการประกอบอาชีพเสริม

4. การดำเนินการผลิตและจำหน่าย ทางกลุ่มได้มีการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ และขอสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานของกลุ่มไม้คัดในจังหวัดลพบุรีและอ่างทอง จากองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยทอง ทำให้กลุ่มเกิดความรู้และทักษะเพิ่มมากขึ้น จึงได้นำกลับมาพัฒนารูปแบบการทำไม้คัด โดยพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ไม้คัดให้มีความแตกต่างไปจากรูปทรงเดิมๆมาเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ยีราฟ กวาง กระต่าย ฯลฯ และทางกลุ่มมีการพัฒนาพันธุ์ไม้ใหม่ๆมาประยุกต์ใช้ในการทำไม้คัดหลายชนิด เช่น ต้นเข็ม ต้นมะสัง ต้นชอกเกี้ยน ฯลฯ ทำให้เป็นที่นิยมของตลาดผู้บริโภคเนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

5. การประเมินผล กลุ่มไม้คัดได้วางแผนไว้ว่าจะทำการประเมินผลการดำเนินการประมาณเดือนละ 1 ครั้ง โดยถือว่าการประชุมคณะทำงานด้วยเช่นกัน

กลุ่มเห็ดฟาง

ขั้นกำหนดปัญหา จากบริบทของชุมชนตำบลสร้อยทองพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก แม้ว่าจะมีปัญหาเรื่องการแพร่ระบาดของเชื้อโรค แต่ถือว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนที่นี่โดยเฉพาะการทำนา ทำให้มีฟางมากมายในการนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ดฟาง ดังนั้นผู้วิจัยและกลุ่มชาวบ้านจึงได้ร่วมกันวางแผนเพาะเห็ดฟางเพื่อจำหน่ายในชุมชนและตลาดภายนอกชุมชน

ขั้นการวางแผน การวางแผนดำเนินการ คณะผู้วิจัยและชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดแผนการดำเนินการไว้ดังนี้

1. จัดตั้งกลุ่มผู้สนใจ ระดมหุ้นและกำหนดบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่ม ซึ่งระยะแรกมีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มจำนวน 10 คน ประกอบด้วย

1) นายเสมอ ปาลวัฒน์	ประธานกลุ่ม
2) นายสารวย ทองนาค	รองประธานกลุ่ม
3) นายชูเกียรติ ชุ่มเงิน	
4) นายสมคิด รongแก้ว	
5) นางสาวราญ คำแสง	
6) นางสาวใจ มาผา	

- 7) นายมงคล จรเกตุ
 8) นายคำ กงเสื่อ
 9) นายสมชาย แม่นพวก เลขานุการ
 10) นายประคอง ปาลวัฒน์ เภรัญญิก

จากการจัดตั้งกลุ่มในระยะแรกพบว่า กลุ่มที่รวมกันได้นี้เป็นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนจนจริงๆ ในระยะแรกกลุ่มได้กำหนดให้สมาชิกลงหุ้นกัน โดยแบ่งเป็นหุ้นละ 20 บาท

ขั้นตอนการ

1. ศึกษาข้อมูลทางวิชาการและหาที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในเรื่องการเพาะเห็ดฟาง โดยทางกลุ่มได้ขอความร่วมมือไปยังวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีชัยนาท ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยทางวิทยาลัยได้ส่งอาจารย์สำเนาวิ ฤทธิสุข มาเป็นที่ปรึกษาของกลุ่ม

2. สร้างสถานที่ประกอบการ โดยที่ประชุมได้ตกลงใช้บริเวณพื้นที่ดินว่างของประธานกลุ่มเพื่อใช้เป็นพื้นที่เรียนรู้ในการผลิตไม้คัด และเป็นที่พักของสมาชิก

3. ดำเนินการทดลองทำ โดยทางกลุ่มได้เชิญอาจารย์จากวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีชัยนาท เป็นวิทยากรในการให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิต และของบประมาณสนับสนุนการดูงานจากองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยทอง เพื่อนำความรู้ที่ได้มาทดลองปฏิบัติจริง เมื่อทำการเพาะเห็ดฟางได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจแล้ว ทางกลุ่มได้ทดลองแจกจ่ายให้สมาชิกและเพื่อนบ้านได้บริโภคเพื่อพัฒนาคุณภาพต่อไป ซึ่งปรากฏว่าก็ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี

4. การดำเนินการผลิตและจำหน่าย ทางกลุ่มได้มีการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ และขอสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยทองในการศึกษาดูงานของกลุ่มเห็ดฟางในจังหวัดชัยนาท ทำให้กลุ่มเกิดความรู้และทักษะเพิ่มมากขึ้น จึงได้นำกลับมาพัฒนารูปแบบวิธีการเพาะปลูก โดยพัฒนารูปแบบการเพาะปลูกโดยใช้ตะกร้าพลาสติก และได้พัฒนาสูตรของวัสดุเพาะและอาหารเสริมเพาะเห็ดฟางในตะกร้าขึ้นมาอีก 10 สูตร เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการเพาะเห็ดฟางในตะกร้าให้ได้ดอกเห็ดที่มีน้ำหนักมากขึ้น คุณภาพดีขึ้น และรสชาติอร่อยขึ้น โดยวัสดุเพาะเห็ดและอาหารเสริมก็นำมาจากวัสดุที่เหลือใช้ในการเกษตรในท้องถิ่น รวมทั้งยังได้ปรับปรุงเอาเทคนิคการใช้จุลินทรีย์มาช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพให้มากขึ้นอีกด้วย ซึ่งลงทุนน้อย ใช้พื้นที่น้อย แต่ได้ผลผลิตมาก ไม่ยุ่งยากในการจัดการ และทางกลุ่มได้วางแผนเรื่องการผลิตเพื่อจำหน่ายต่อไปโดยคำนวณต้นทุนในการผลิตและเริ่มผลิตจำหน่ายต่อไป

5. การประเมินผล กลุ่มไม้คัดได้วางแผนไว้ว่าจะทำการประเมินผลการดำเนินการประมาณเดือนละ 1 ครั้ง โดยถือว่าการประชุมคณะทำงานด้วยเช่นกัน

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชน

กระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชนนั้น เป้าหมายไม่ได้อยู่ที่การแก้ไขปัญหาความยากจนแต่เพียงอย่างเดียว แต่สิ่งที่สำคัญ คือ การเกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนจนอันเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนและพัฒนารายได้ อย่างยั่งยืน แม้ว่าในช่วงแรกๆของการดำเนินการของกลุ่มเกษตรกรไม้คัด และกลุ่มเห็ดฟางจะลุ่มๆดอนๆ บ้างแต่ก็ถือว่าการเรียนรู้ของคนในกลุ่ม ซึ่งผลจากการดำเนินงานตามแผนแม่บทชุมชน ตำบลสร้อยทอง ทำให้กลุ่มคนจนมีรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าที่ทำอยู่ ในลักษณะของการรวมหุ้นและมีการปันผล อันเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน กล่าวคือ ในระยะแรกรายได้ของทั้ง 2 กลุ่ม คือกลุ่มเกษตรกรไม้คัด และกลุ่มเห็ดฟางยังไม่เกิดขึ้น เพราะเป็นช่วงการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก จนกระทั่งมีการทดลองจนเป็นที่น่าไว้วางใจแล้วจึงได้นำออกสู่ตลาด ซึ่งกลุ่มเกษตรกรไม้คัดมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 2,000-3,000 บาท ส่วนกลุ่มเห็ดฟางมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 3,000 บาท ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มรายได้ด้วยการประกอบอาชีพเสริมแล้ว ยังผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านอีกด้วย

กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนจนที่ตำบลสร้อยทองเกิดจากการเรียนรู้ปัญหา และเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ขององค์ความรู้อย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่อง ทำให้ชาวบ้านกลุ่มคนจนเริ่มมีความเชื่อมั่นในตัวเอง เกิดเป็นเครือข่ายระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม และคนกับชุมชน สำหรับผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน มีดังนี้

1. เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล หรือกลุ่มที่มีผลงานร่วมกัน สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จากการศึกษา การกระทำร่วมกัน โดยที่ประสบการณ์ของแต่ละคนถือว่าเป็นความรู้ภายในตัวเองและได้ถูกนำออกมาใช้อย่างมีศักยภาพ เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ประสิทธิภาพ ทั้งเกิดองค์ความรู้ภายนอกชุมชนเป็นความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนอย่างมีคุณภาพ

2. เกิดการพึ่งพาตนเอง แม้ว่ากิจกรรมการทำไม้คัด และการเพาะเห็ดฟางเป็นกิจกรรมที่เพิ่งเริ่มดำเนินการ แต่คงปฏิเสธไม่ได้ว่ากิจกรรมดังกล่าวเกิดจากการคิด แก้ปัญหาที่อยู่บนฐานของการ

พึ่งตนเองของชาวบ้าน ที่รวมกันเป็นกลุ่ม และเริ่มมีการบริหารจัดการในเรื่องธุรกิจ ส่งผลตอบแทนเป็นรูปธรรมอันเกิดจากการรวมกลุ่ม คือ ค่อยๆเติบโตขึ้นทีละเล็กทีละน้อย แต่ได้สร้างความมั่นใจว่ากิจกรรมดังกล่าวสามารถเป็นทางออกทางหนึ่งของการแก้ไขปัญหาความยากจนได้

3. เกิดเครือข่ายคนจน โดยใช้กระบวนการกลุ่มในการสร้างเครือข่ายคนจนในมี 10 หมู่บ้าน ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยทองได้มีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่าย โดยเริ่มจากการจัดเวทีประชาคมเพื่อร่วมกันค้นหา และวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาความยากจน รวมทั้งร่วมกันหาข้อสรุปว่าใครคือคนจน จากนั้นจึงได้ร่วมกันวางแผนในการแก้ไขปัญหาโดยใช้กิจกรรมกลุ่มในการดึงคนจนให้เข้ามาเรียนรู้กระบวนการทำงานต่างๆ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆขึ้นกับคนจน เช่นการเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ขั้นตอน วิธีการผลิต การหาตลาด การจำหน่าย และแนวทางการพัฒนา